

En vandring efter Skäljomsbäcken i Ljustorp

Olof Ulander
20130509

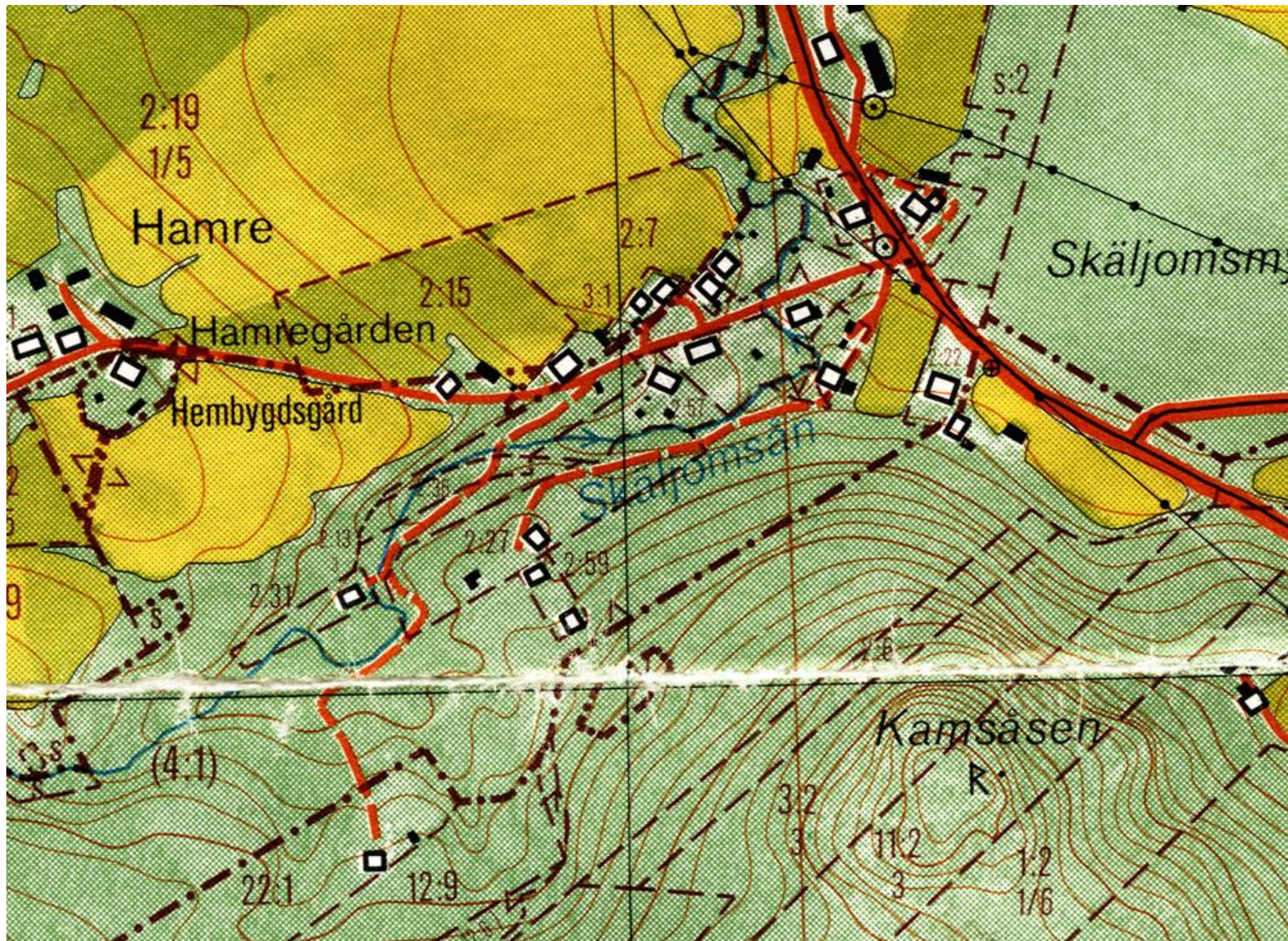
Många bilder har tagits ut över Ljustorp från toppen av berget som heter Kamsåsen. Byn nedanför kullen heter Skäljom.

Fotografen Johan Edvard Nahlin reste omkring från hemorten Värmland och tog vykortsbilder som sedan såldes. 1933/34 reste han genom Ljustorp. 5 Ljustorpsvykort är kända från den resan.

Ljustorp

Utsikt från Kamsåsen 1993

Deldens före detta bostad år 2005

Deldén finns omnämnd i Janne Vängman-böckerna som en medicinman och trollgubbe.

Isac Deldens medicinlåda

Bild nr 20030814b09

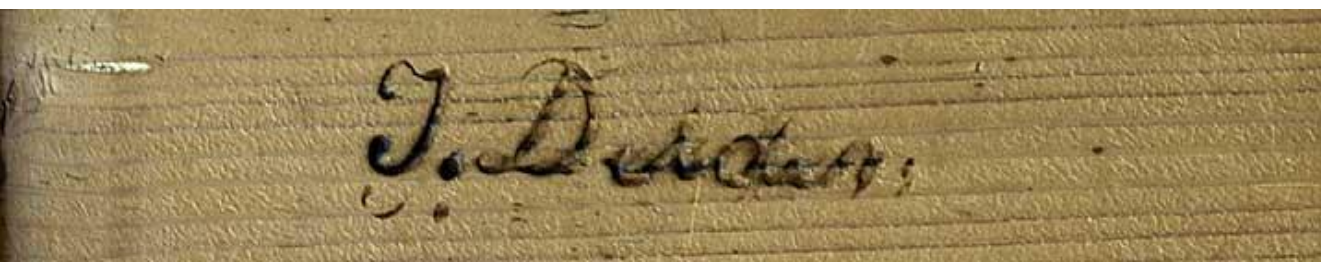

Bild nr 20030814b14

Deldéns medicinkista Isac Deldén föddes 1823 i Bjällsta i Indal och gifte sig med en torpardotter som hette Märta Berglund, från Sanna i Ljustorp. Paret bosatte sig i Skäljom i Ljustorp och Deldén verkade där till sin död 1877.

Deldén hjälpte människor i alla åldrar och det finns skriftligt belagt vad hjälpen kunde bestå i. En räkning från Deldén finns upptagen i en bouppteckning som skuld, dvs Deldén var verksam för personer i livets slutskede. Räkningen upptar:

- Kosthållning 35 dagar 17,50 kr
- Maskars afdrivande 2,35 kr
- Blodådring 2,25 kr
- Våtvarma omslag 2 kr

Totalt den ansevärdiga summan av 24,85 kr.

I medicinkistan fanns flaskor med tinkturer och som visas på bilden avsågade kohorn som användes för att suga ut blod. För att få hål på blodådror fanns små mekaniska anordningar som slog hål på skinnet så att blodet kunde flöda.

Bland tinkturena fanns vatten från Deldéns källa som ansågs vara nyttigt för vissa åkommor.

Källan kan besökas av den intresserade. Byborna i Frötuna vittnar om att deras förfäder ansåg att källvattnet hade helande egenskaper

Deldéns källa en sommarsöndag

Referenser till Janne Vängman böckerna

Daldén omnämns i minst 4 av 6 böcker på bl a på följande ställen

”Janne Vängman konsulterar trollgubben Daldén i Ljustorp” sid 104 i boken ”Ljuger gör jag inte, sa Janne Vängman”

”Sjömans & Daldéns lasarett och vattenkuranstalt” sid 206 i boken ”Ljuger gör jag inte, sa Janne Vängman”

”Gällare Vredings första karbad” sid 51 i boken ”Slut i kapernaum, käring, sa Janne Vängman”

”Janne Vängman och besvärjelsen” sid 221 i boken ”Slut i kapernaum, käring, sa Janne Vängman”

”Förberedande överläggning om möjligheten att bekämpa Gusssjöns sjörå” sid 17 i boken Tjo flöjt sa Janne Vängman

”Tjurfäktning på Ladugårdsbacken” sid 71 i boken ” Ja ä inte dö än sa Janne Vängman”

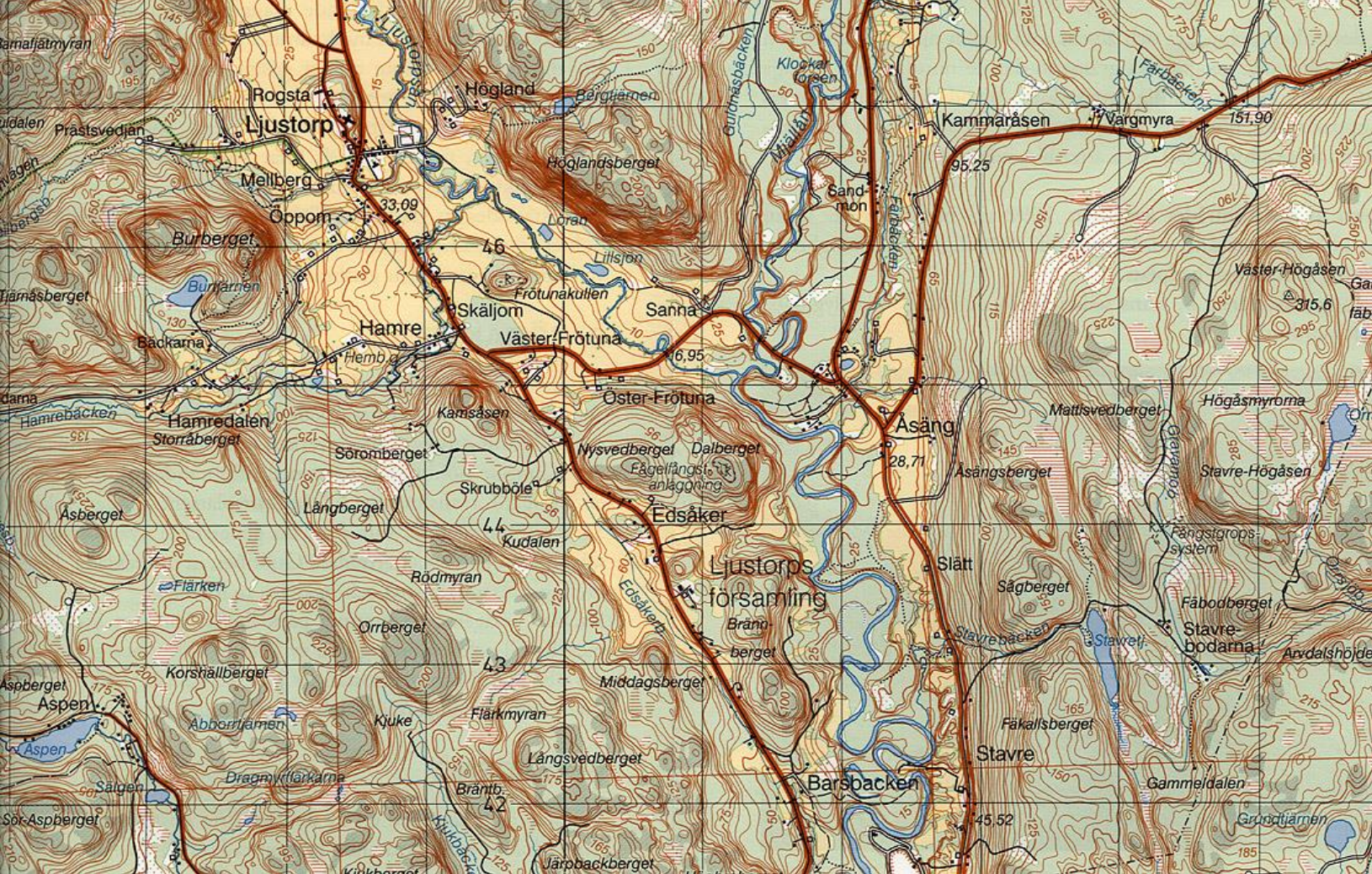
Anna Larsson född Edén, 1862 -1947, gift 1888, "Anna på berget" Frötuna
Ca 1940. Kunde hjälpa till vid "brott och vre" enligt Gunnar Höglund

Anna gifte sig med Anders Olof Larsson 1888 och flyttade till Frötuna där hon så småningom fick namnet " Anna på Berget". Hon blev tidigt känd för sin förmåga att ställa till rätta.

När människor i bygden hade problem med sina djur kunde man kalla på Anna eller bara hämta salva eller liniment hos henne. Annas specialitet var att hela sjuka grisar.

Människor med problem med oknytt kunde också vända sig till Anna. Hon kunde leta reda på oknyttets källa och plocka ex spån från tredje vind. Spån och vad hon kunde finna tog hon med sig till kyrkogården om natten och begravde i vigd jord. Om det behövdes kunde hon också hjälpa människor med deras sjukdomar.

En fosterdotter, Elsa, har berättat att Anna hade en svart anteckningsbok där hon skrev ned sina recept mm. När Elsa vid en slakt på gården läste ur boken kom det inget blod från djuret så slaktaren fick be flickan att gå därifrån. Den svarta boken ansågs så farlig att när Anna dog så brändes boken. I Sundsvalls tidning 20010114 finns en artikel där Anna omnämns.

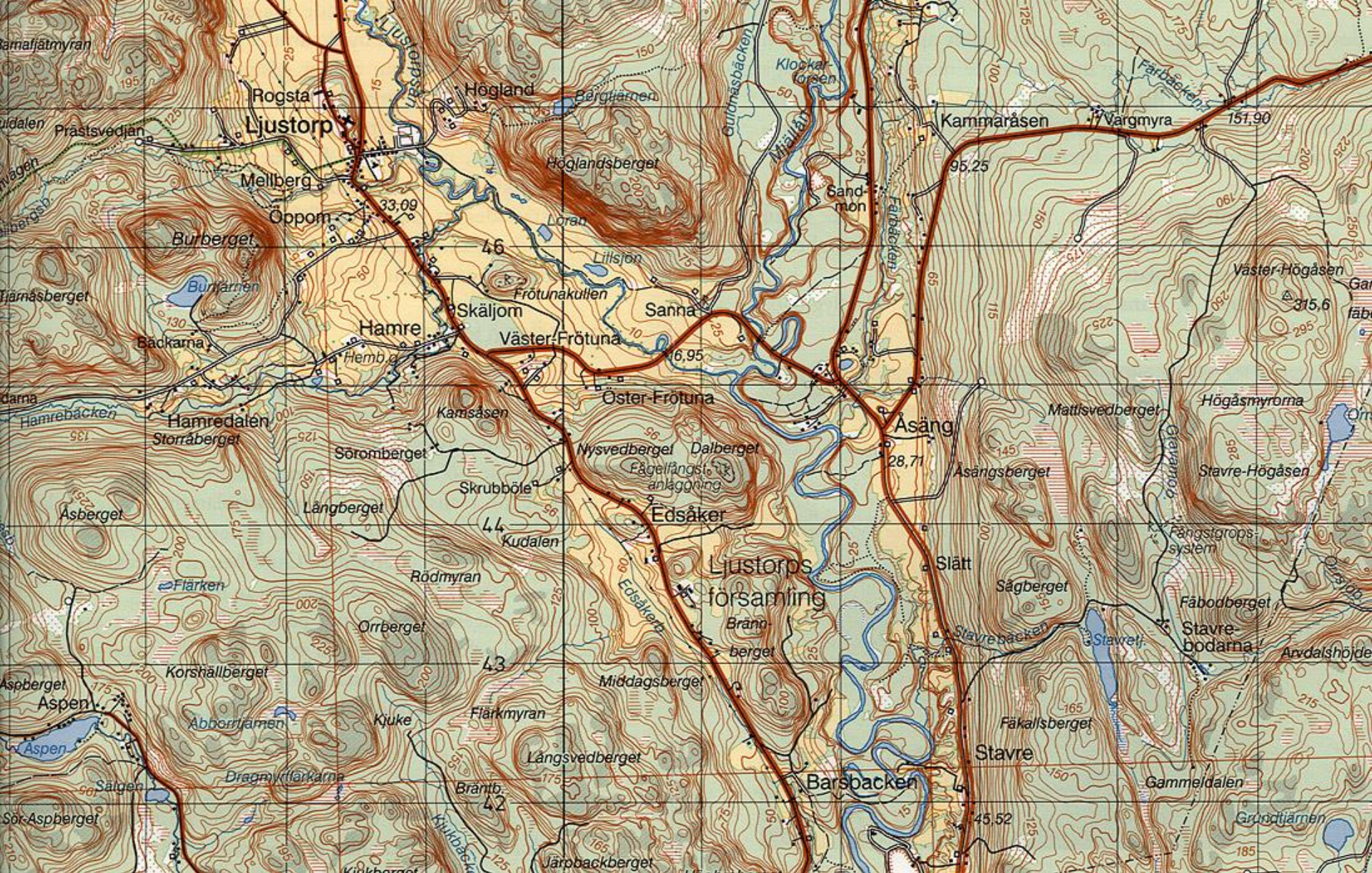

Noaks ark i Ljustorp Frikyrkorörelsen fick stor uppslutning i Ljustorp under senare delen av 1800-talet. Framförallt Baptister och Missionsförbundare hade stora framgångar. I väckelsens spår gick rykten om bl a den stora kometen och hotet om en ny syndaflod. Inför hotet om den nya syndaflo den tog bonden Carl Fredrick Redman född 1829 i Frötuna (på Lars Andersson nuvarande boplat s) initiativ till att bygga en ark i syfte att rädda sig från den hotande katastrofen. Tillsammans med trosfränder byggdes arken någon gång under 1880-talet på näset vid Kallnäsbron över Mjällån i Sanna. Där stod båten under lång tid och förstördes sakta av tidens tand . De sista resterna av båten försvann vid den häftiga vårflo den 1919. Vår sagesman var Vilhem Söderberg född 1905 i Frötuna.

Referenser till Janne Vängman böckerna
Arken omnämns bl a på följande ställen

”En syndafloed, som inte kom fastän arken byggdes.” sid 214 i boken ”Tjo flöjt sa Janne Vängman”.

”Profeten Lunds ark och bibelförklaring” sid 196 i boken ”Skål och tack sa Janne Vängman”

Johan Rudolf Sundström föddes i Långserud, Värmland, den 20 oktober 1874. Familjen och drängen Anders Jonsson, flyttade från Värmland 1879 till ett torp i Brännan i byn Edsåker i Ljustorp. Familjen flyttade till Stigsjö i Ångermanland den 2/11 1886. Fadern blev jordbrukare i byn Risnäs.

Janne Vängman böcker

- Ja ä inte dö än sa Janne Vängman 1947
- Ljuger gör jag inte sa Janne Vängman 1976
- Tjosan Kärring sa Janne Vängman 1976
- Slut i Kapernaum sa Janne Vängman 1951
- Tjo flöjt sa Janne Vängman 1950
- Skål och tack sa Janne Vängman

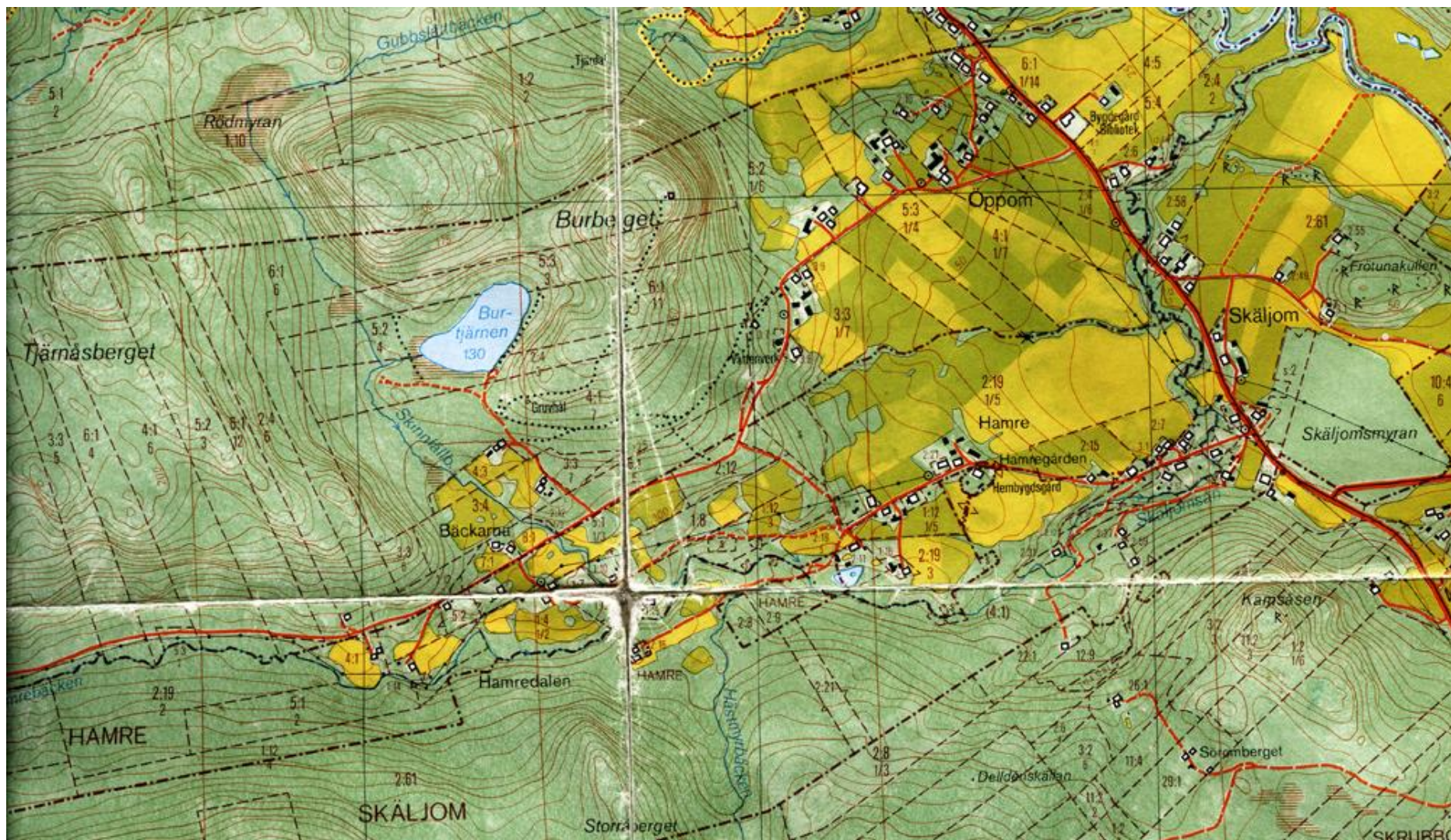
Johan Ulander 1854-1930 och Kajsa Stina Ulander 1850-1929 utanför sin stuga, Skäljom 2:57, någon gång mellan 1910 och 1915.

Tvätt med klapprä invid Skäljomsbäcken, 1929. Tvätterska är Josefina Katarina Ulander 1883-1962.

Snägdbacken, Hamrebäcken, Skäljomsån

Bäcken berör främst byarna Öppom, Hamre och Skäljom

Tidiga sågar i Skäljomsån

Hamres sågar. 1795 ansökte kyrkoherde Stridsberg, 3 bönder i Hamre, en bonde i Skälljom och 2 från Frötuna stt bygga Hamre grovbladiga husbehovssåg, med en ram och ett blad. Tillstånd erhöles för Ett såghus 12 meter långt och 5,4 meter brett. 1844 användes sågen fortfarande. Ytterligare en såg fanns nedanför Sundbergs i Hamre, dammarna syns tydligt.

Öppoms gamla såg finns i taxeringslängden för 1862 och 1875. Ägare Christian Olofsson. Platsen okänd. Öppoms nya såg, den så kallade Glupenssågen. Sågen uppfördes i slutet på 1850-talet av Sundsvallshandlaren PO Wiström som ägare. Det var en exportsåg med en ram och ett blad. Köptes senare av 5 bönder i Öppom, Hamre och Frötuna som flyttade sågen till Stavenstorpet längre ned efter bäcken, 1886. Verksamheten upphörde 1896.

Skälljoms sågar. I Taxeringslängden för 1862 och 1875 finns en såg som ägdes av bonden Jon Larsson i Frötuna. Var den låg är okänt.

Nicke Larssons såg byggdes ca 1915. Sålde till Jonke Frölander i Öppom och användes in på 1950-talet. Sågramen finns på Norra stadsberget.

Utefter hela bäcken fanns över 20 st kvarnar som ägdes av bönderna i Frötuna, Skälljom och Hamre. För att spara på vatten malde alla samma dag.

En ny epok får sin början 1915 då Nils Petter Larsson, 1880-1961, från Lövbergsåsen flyttade till Skäljom.

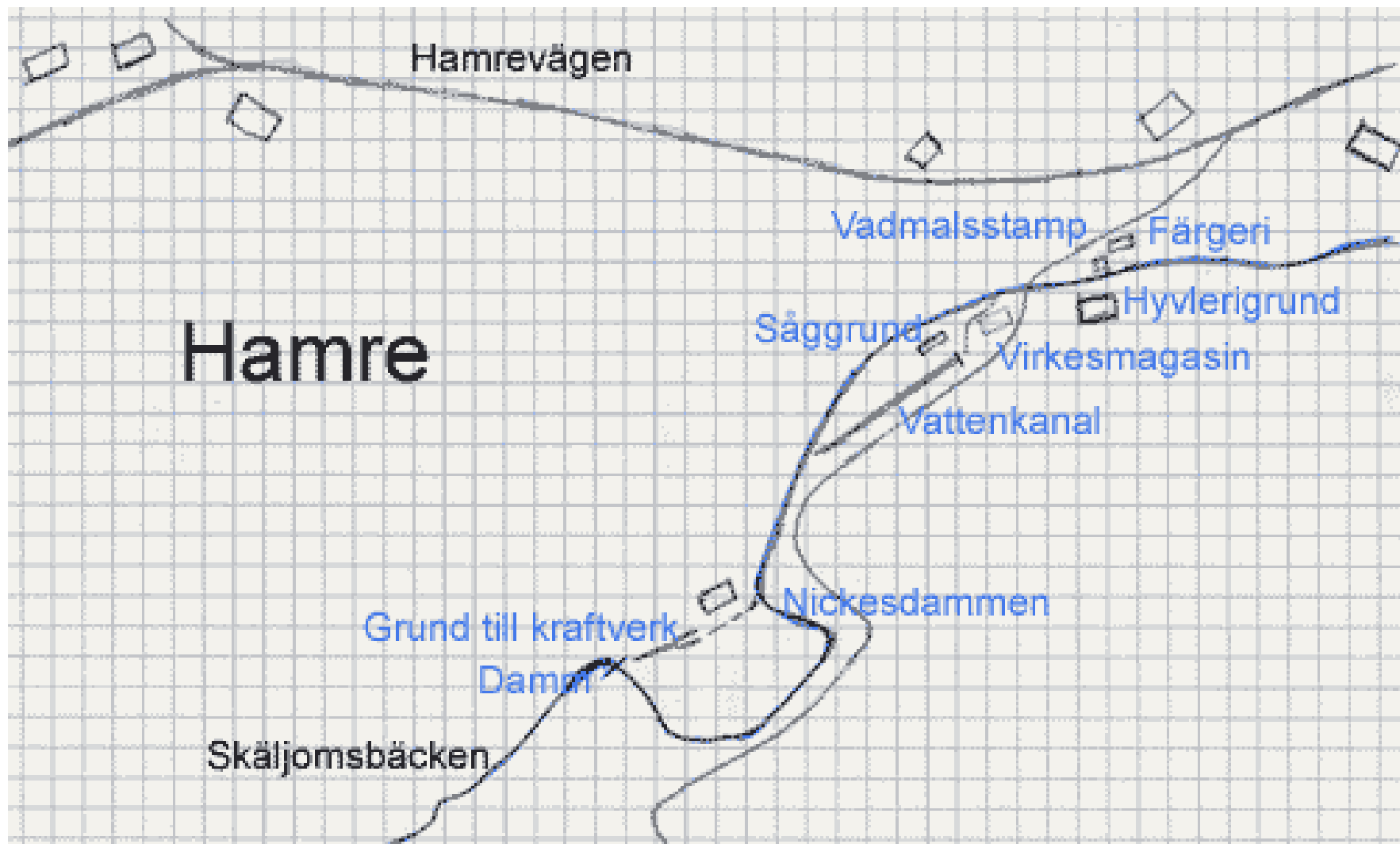
Han bar på stora visioner och ideér om att utveckla ett stort snickeri där de skulle tillverka laggkärl kopplat till en vattendriven ramsåg. Nicke, som han kallades, drömde även om att kunna utveckla kraftstationer, som skulle förse byborna med elektriskt lyse. Förutom kraftstationen i Skäljomsbäcken byggde han en större till Edsta och Tuna-bönderna efter 1919.

Först satsade han på att bygga sågen med tillhörande kanaler och tuber för vattenföringen. Vattenhjulet lät han tillverka på en verkstad i Sundsvall efter egen ritning. Vid provkörning upptäckte han att vattnet inte rann ur skovlarna, så hjulet stannade. Mjölmar Näslund, som hade sin kvarn längre ned efter bäcken, hjälpte till att lösa problemet.

Själva snickeriet byggdes på en betongplatta och intill uppfördes ett stort virkesmagasin där virket skulle torkas. För att klara kostnaderna för dessa investeringar bildades ett bolag med några vänner till Nicke Larsson. Två av dessa bosatte sig i närheten för att kunna hjälpa till med uppbyggnaden. Ovänskap i ägarkretsen gjorde att projektet mer eller mindre havererade. En av ägarna bearbetade Jonke Frölander i Öppom som 1924 köpte sågen och snickeriet.

Frölander byggde om en del av snickeriet till en kvarn, som drevs med vatten från sågens vattenkanal. Den övriga delen av snickeriet inreddes till bostad. Sågen och kvarnen drevs med vattenkraft fram till 1931 - 1932 då man kopplade på ström från Lagfors-Rundbackens kraftledning.

Mellan vattenkanalen för sågen mm och bäcken fanns också en smedja.

Vadmalsstamp

Av vadmalstyg sydde man huvudsakligen vinterkläder - byxor och västar. De som arbetade i skogen använde vadmalkläder då de var varma och stod emot vätan bra.

Vadmalen tillverkades så här. Först vävdes en lös väv med ull i varpen och i inslaget. Väven lades i veck i en ho med 40 gradigt varmt vatten, där den vattendrivna stampen sedan bearbetade väven så att den tovade ihop sig till präktig vadmal. De uppvärmda fibrerna öppnar sig och hakar i varandra och skapar därmed de goda egenskaperna. De som inte hade tillgång till en vadmalstamp, kunde stampa tyget med fötterna, därav namnet. Sidelius betjänade många i byarna kring Skäljom med sin stamp. Någon grund efter stampen i Skäljomsbäcken har ännu inte återfunnits.

Färgeri

1882 flyttade färgarmästare Adolf Sedelius, 1827-1892, till Skäljom från Torp. Han var född på Gotland. Familjen flyttade in i en liten timrad stuga nere vid bäcken. Intill bostaden fanns en vadmalsstamp.

Sedelius utvecklade här sitt färgeri. I söderslänten mot bäcken odlade han blommor och örter som användes i färgningen av garner och tyger. Även tapeter tryckte de med hjälp av schabloner, som stämplades på tapeterna. Schablonerna var klossar av trä, som man skurit in ornament och blommor i. Tyvärr blev stämplarna bortkastade och förstörda under 1940-talet.

1892 dog Adolf och rörelsen drevs sedan vidare av hans betydligt mycket yngre hustru, Maria 1857-1939. Maria blev vida känd under namnet FärgarMaria och syns på fotot till höger. 1915 flyttade FärgarMaria med sin son till Aspen.

Kraftstation

Under första världskriget var det under flera år mycket svårt att komma över fotogen till lampor för att lysa upp hemmen. Detta problem riktade intresset mot elkraften från böndernas sida.

De stora kraftstationer som skogsbolagen lät bygga i Lagfors och Rundbacken blev klara 1915 och 1918 och visade vägen. Tekniken med att framställa och distribuera ström var nu så utvecklad att de försiktiga bönderna i Hamre, Skäljom, Frötuna och Edsåker vågade satsa pengar i en andelsförening, som skulle stå för investeringar av dammar, vattentuber, generatorer, varvreglerare, turbiner och ledningsnät samt allt arbete med uppförandet.

Ett av de största problemen var vattenbristen under vintrarna. Man satsade därför på flera vattenmagasin strax ovanför sågen, av vilken en damm var av större format - "Nickesdammen". Från den översta dammen "Frötunadammen" drog man en tub till den kraftstation som byborna i Frötuna och Edsåker var delägare av. Resterna efter kraftstationsbygget står fortfarande kvar och syns på bilderna nedan. Kraftstationen för Skäljom och Hamre byggdes integrerat med sågen. Det rörde sig om små generatorer på 5 hkr.

Man byggde även en uppdämning i Öppoms fåbodtjärn, Gobacksdammen, som skulle ge vatten under vintern. Det blev dock ingen framgång då vattnet sögs upp på vägen så inget kom fram till kraftgeneratorerna.

Den svåra vårfloden 1919 berörde även anläggningarna i Skäljom med flera svåra reparationer som följde. Bl a köpte de in vattenturbiner från Edsta, som räddats undan vattenkatastrofen 1919 där.

